

ISADJANOV Abduvali Abduraximovich
*O'zbekiston xalqaro islomshunoslik akademiyasi,
iqtisodiyot fanlari doktori, professor*
a.isadjanov@iaau.uz

“YASHIL” IQTISODIYOT: RIVOJLANISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI VA USTUVORLIKLARI

«ЗЕЛЕНАЯ» ЭКОНОМИКА: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПРИОРИТЕТЫ РАЗВИТИЯ

«GREEN» ECONOMY: MODERN DEVELOPMENT TRENDS AND PRIORITIES

Annotatsiy. Maqolada yashil iqtisodiyotni rivojlantirish, rivojlanishning an'anaviy modeli va yashil o'sishning xususiyatlari, barqaror rivojlanish va yashil iqtisodiyot o'rtasidagi bog'liqlik, “O'zbekiston-2030” strategiyasini amalga oshirish sharoitida yashil transformatsiyaning roliga alohida e'tibor qaratilgan.

Kalit so'zlar: atrof-muhit, barqaror rivojlanish, rivojlanish modeli, “yashil” iqtisodiyot tushunchalari va ko'rsatkichlari.

Аннотация. В статье особое внимание уделено вопросам развития зеленой экономики, особенностям традиционной модели развития и зеленого роста, взаимосвязи устойчивого развития и зеленой экономики, роли зеленой трансформации в условиях реализации Стратегии «Узбекистан-2030».

Ключевые слова: окружающая среда, устойчивое развитие, модель развития, концепции и показатели «зеленой» экономики.

Annotation. The article pays special attention to the development of a green economy, the features of the traditional model of development and green growth, the relationship between sustainable development and a green economy, the role of green transformation in the context of implementing the Strategy “Uzbekistan-2030”.

Keywords: environment, sustainable development, development model, concepts and indicators of a “green” economy.

KIRISH

Atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish, resurs ko'p

ishlatadigan iqtisodiyotdan taraqqiyotning “yashil” rivojlanish modeliga o'tish hisobga olingan holda barqaror iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash ko'p jihatdan XXI asrda har qanday davlatni iqtisodiy va ijtimoiy rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab beradi.

BMTga a'zo barcha 193 davlat tomonidan qabul qilingan “Yakuniy kun tartibi” barqaror taraqqiyotning barcha uchta xususiyatini – ijtimoiy, iqtisodiy va ekologik taraqqiyotni, shuningdek, tinchlik va adolat masalalarini o'z ichiga oladi.

ASOSIY QISM.

Barqaror taraqqiyot muammosi ikki asosiy yo'nalishda mavjud. Birinchi yo'nalish – bu jamiyatni rivojlantirish maqsadlarini belgilab olish va ularga erishishni ta'minlaydigan shart-sharoitlarni aniqlashdir. Barqaror taraqqiyotni ta'minlash maqsadlari iyerarxiyasiga muvofiq iqtisodiy maqsadlar jamiyatni rivojlantirish maqsadlaridan quyida joylashadi, ya'ni umuman barqaror taraqqiyotni ta'minlovchi vosita sifatida ko'rib chiqiladi.

Ikkinchi yo'nalish – barqaror iqtisodiy taraqqiyotni ta'minlovchi shart-sharoitlar va omillarni o'rganish: barqaror taraqqiyot parametrlari va omillari aniqlanadi, uning mutanosibligi, shart-sharoitlari, maqbulligi mezonlari aniqlanadi, o'sish imkoniyatlari o'rganiladi.

“Yashil” iqtisodiyotdan farqli ravishda XX asr iqtisodiyotining an'anaviy modeli bo'lgan “jigar rang” iqtisodiyot ishlab chiqarishning ko'p energiya ishlatuvchi va resurs sarflovchi modellari asoslangan.

Iqtisodiy o'sishning an'anaviy modelidan “yashil” iqtisodiyotga o'tish – bu umumjahon trendi bo'lib, u nafaqat alohida milliy iqtisodiyotlarning, balki umuman butun jahon iqtisodiyotining barqarorligini belgilab beradi, “yashil iqtisodiyot”ni ilgari surish esa taraqqiyotning asosiy yo'lidir.

“Yashil” iqtisodiyotga o'tish jarayonida asosiy e'tibor “yashil” investitsiya, “yashil” moliya islohoti, tashqi ta'sirlarni baholash va ekotizim xizmatlari, “yashil” ta'minot, “yashil” malaka oshirish bo'yicha o'qitish bilan bog'liq yo'nalishlarga e'tibor qaratiladi (1-jadval).

“Yashil” iqtisodiyotdagi dasturlar va tegishli ko‘rsatkichlar

“Yashil” investitsiya	Tadqiqot va rivojlantirish xarajatlari (YAIMdan % da) Atrof-muhit va xizmat ko‘rsatish sohasiga investitsiyalar (AQSh dollari /yil)
“Yashil” moliya islohoti	Qazib olinadigan yonilg‘i, suv va baliq ovlash subsidiyalari (AQSh dollari yoki %) Qazib olinadigan yoqilg‘idan soliq (AQSh dollari yoki%) Qayta tiklanadigan energetik imtiyozlar (AQSh dollari yoki%)
Tashqi ta’sirlarni baholash va ekotizim xizmatlari	Karbon narxi (AQSh dollari / tonna) Biologik xilma-xillikning qiymati (o‘rmon bo‘yi uchun USD / ga) Ekotizim xizmatlari qiymati (masalan, suv bilan ta‘minlash)
“Yashil” ta‘minot	Barqaror xaridlar bo‘yicha xarajatlar (AQSh dollari / yil va%) Hukumat operatsiyalarining karbonat angidrid va moddiy unumdorligi (tonna / AQSh dollari)
“Yashil” malaka oshirish bo‘yicha o‘qitish	Ta‘lim xarajatlari (AQSh dollari / yil va YAIMning %), Malaka oshirish (kishi/yil) odam soni Malaka oshirgan odam soni (kishi / yil)

Manba: UNEP 2012 annual report. <https://www.unenvironment.org/resources/annual-report/unep-2012-annual-report>. 15 b.

Ta’kidlash lozimki, barqaror taraqqiyot va “yashil” iqtisodiyot, uni shakllantirish yo‘llari to‘g‘risidagi tasavvurlar turli mamlakatlarda har xildir. Va garchi ko‘plab mamlakatlar “yashil” iqtisodiyot prinsiplarini hisobga olish asosida dasturlarni amalga oshirayotgan bo‘lsa-da, Yevropa ittifoqi, Shimoliy Amerika, Osiyo-Tinch okeani mintaqasi va MDH mamlakatlaridagi “yashil iqtisodiyot” metodologik yondashuvlari, shu jumladan, ko‘rsatkichlari va indikatorlari jiddiy farq qiladi.

“Yashil” iqtisodiyot asosida barqaror taraqqiyot konsepsiyasini amalga oshirishdagi muvaffaqiyatlar ko‘p jihatdan ham turli mamlakatlarning barqaror rivojlanish bo‘yicha tajribasini tahlil qilish va umumlashtirish zarurati bilan, ham har bir mamlakatning o‘ziga xosligini hisobga olgan holda moslashtirish bo‘yicha chora-tadbirlar ishlab chiqish bilan bog‘liq. Turli

mamlakatlarning barqaror taraqqiyot bo‘yicha tajribasini umumlashtirish jarayonida “yashil” iqtisodiyot va faol ishtirok etish asosida barqaror taraqqiyot g‘oyalari tarqatishdagi muvaffaqiyat ularni har bir mamlakatning o‘ziga xosligini inobatga olgan holda moslashtirishni nazarda tutadi.

Jahon tajribasi shuni ko‘rsatdiki, “yashil” iqtisodiyot mintaqaviy rivojlanishni rag‘batlantiradi, ijtimoiy barqarorlikka ko‘maklashadi, “yashil” iqtisodiyot tarmoqlarida yangi ish o‘rinlarini yaratish orqali iqtisodiy salohiyatni oshirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, “yashil” iqtisodiyotga o‘tish iqlim o‘zgarishi, mineral resurslarning yo‘qotilishi va suv tanqisligi kabi global tahdidlarning xavfini kamaytiradi. “Yashil” iqtisodiyot millat farovonligini oshiradi, energiya resurslaridan oqilona foydalanish imkonini beradi, zararli moddalar chiqishini va ekologik tizimlar xarajatlarini kamaytiradi.

“Yashil” iqtisodiyot – innovatsion “yashil” texnologiyalardan foydalanuvchi barqaror taraqqiyot vektori ekanligiga ham urg‘u beriladi. Bu texnologiyalarning turi energiya va resurs tejashga, energianing uglerod manbalarini kamaytirishga asoslanadi.

Dunyo hamjamiyatida mamlakatlar olib borayotgan “yashil” iqtisodiyot samaradorligini baholovchi bir qancha indekslar ishlab chiqilgan. Ulardan biri Global Yashil Iqtisodiyot Indeksi – GGEI (Global Green Economy Index) bo‘lib, bir qancha ko‘rsatkichlar bo‘yicha davlatlar ishtirokini baholaydi.

Mamlakatimizda doimiy ravishda atrof-muhitni muhofaza qilish, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish va aholi salomatligini saqlash sohasida bir qator muhim normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilindi.

“O‘zbekiston – 2030” strategiyasida 12 ta maqsadni o‘z ichiga olgan suv resurslarini tejash va atrof-muhitni muhofaza qilish yo‘nalishining belgilangani ham bejizga emas. 2030-yilgacha bo‘lgan davrda O‘zbekiston Respublikasining Atrof-muhitni muhofaza qilish konsepsiyasi, O‘zbekiston Respublikasi suv xo‘jaligini rivojlantirishning 2020 – 2030-yillarga mo‘ljallangan konsepsiyasi, 2019-2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tish strategiyasi, O‘zbekiston Respublikasida o‘rmon xo‘jaligi tizimini

2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi sohani rivojlantirishda asosiy dasturilamal bo'lib, global iqlim o'zgarishlarini oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston barqarorlikning global maqsadlariga moslashish borasida muhim chora-tadbirlarni amalga oshirmoqda. Mamlakatimiz konstitutsiyasida ekologik huquqlarga, fuqarolarning nafaqat qulay atrof-muhit, balki uning holati to'g'risida ishonchli ma'lumot olish huquqiga ega bo'lishini ta'minlashga alohida e'tibor qaratilgan.

Ma'lumki, asosiy ekologik muammolar 1972-yilda Shvetsiyada (Stokgolmda) o'tkazilgan BMTning ekologik muammolar bo'yicha birinchi xalqaro konferensiyasida aniqlangan. Konferensiya Stokgolm deklaratsiyasini qabul qildi, unda inson muhitini saqlash va yaxshilashning 26 tamoyili belgilab qo'yildi va Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi (UNEP) yaratildi.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit assambleyasi ekologik muammolar va tabiat va jamiyat o'rtasidagi uyg'unlikka erishish bo'yicha qarorlar qabul qiladigan global ekologik forumdir.

“Yashil” iqtisodiyot – bu inson farovonligini yaxshilaydigan va ijtimoiy adolatni ta'minlovchi, shu bilan birga ekologik xavflarni va tabiiy resurslar tanqisligini kamaytiradigan iqtisodiyotdir [1],

2008-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti tomonidan Yashil Iqtisodiyot Tashabbusi (GEI) mamlakatlarning atrof-muhitga investitsiyalarni ko'paytirishga undashga qaratilgan say-harakatlarini kuchaytirish uchun ishlab chiqilgan. Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo'yicha dasturi yashil iqtisodiyot tamoyillarini almashish, aylanmalik, hamkorlik, birdamlik, barqarorlik, imkoniyatlar va o'zaro bog'liqlik sifatida belgilab berdi [2],

“Yashil” Iqtisodiy Tashabbus baliqchilik, yoqilg'i va boshqa resurslar uchun subsidiyalarni innovatsion bozor mexanizmlari va o'tishni qo'llab-quvvatlovchi moliyaviy mahsulotlarga yo'naltirish ta'siri va imkoniyatlarini baholashdan boshlab, UNEP, BMT agentliklari va boshqalarning keng qamrovli tadqiqotlariga tayanadi.

Global yangi kelishuv asos bo'lgan beshta ustuvor yo'nalish quyidagilardan iborat:

- toza energiya va toza texnologiyalar, shu jumladan, qayta ishlash;

- qishloq xo'jaligi energiyasi, shu jumladan, qayta tiklanadigan energiya manbalari va barqaror biomassadan foydalanish;

- barqaror qishloq xo'jaligi, shu jumladan, organik qishloq xo'jaligi;

- ekotizim infratuzilmasi;

- o'rmonlarning kesilishi va degradatsiyasi natijasida chiqindilarni kamaytirish;

- barqaror shaharlar, jumladan, rejalashtirish, transport va yashil qurilish.

“Yashil” iqtisodiyotning ikki jihati mavjud bo'lib, ular quyidagilardan iborat.

“Yashil” iqtisodiyot, odatda, tabiiy muhitga mos keladigan, ekologik jihatdan qulay, ekologik va ko'plab guruhlar uchun ijtimoiy adolatli iqtisodiy tizim sifatida tushuniladi [3],

Bu jihatlar ko'plab yashil iqtisodiyot tarafdorlari nuqtayi nazaridan iqtisodiyotga qo'yilishi kerak bo'lgan shartlardir. Yashil iqtisodiyotning ushbu an'anaviy konsepsiyasi muqobil ravishda “iqtisodni yashillashtirish” deb ta'riflanishi mumkin [4],

“Yashil” iqtisodiyot konsepsiyasi va past uglerodli iqtisodiyot, aylanma iqtisodiyot (“circular economy”), barqaror iste'mol va ishlab chiqarish (sustainable consumption and production – SCP), yashil o'sish, barqaror rivojlanish, Mingyillik rivojlanish maqsadlari (MRM), Yashil yangi kelishuv (Green New Deal – GND) kabi boshqa tegishli tushunchalar o'rtasidagi munosabatlarni qanday ifodalash kerak?

Kam uglerodli iqtisodiyot (A low carbon economy) deganda, iqlim o'zgarishi to'g'risida jamoatchilik xabardorligi oshishi va iqtisodiyotni transformatsion o'zgartirish zarurati sharoitida e'tiborni kuchaytirayotgan tushunchadir. Kam uglerodli iqtisod – bu minimal miqdordagi karbonat anhidrid va boshqa issiqxona gazlarini chiqaradigan iqtisodiyotdir, garchi minimal miqdorni tashkil etishi hali kelishilmagan.

Kam uglerodli iqtisodiyotni “yashil” iqtisodiyotning ma'lum bir yo'nalishini ishga tushirish natijalaridan biri sifatida ko'rish mumkin. Qayta tiklanadigan energiya va energiya samaradorligiga sarmoya kiritish nafaqat yangi daromad manbalari va ish o'rinlarini yaratish, balki boshqa ekologik yutuqlar qatorida uglerod chiqindilarini ham kamaytirishi kutilmoqda.

Aylanma iqtisodiyot resurslar iste'molini va chiqindilar hosil bo'lishini kamaytiradigan, chiqindilarni qayta ishlatadigan va chiqindilarni

ishlab chiqarish, aylanish va iste'mol jarayonlarida qayta ishlovchi iqtisodiyotni nazarda tutadi va yashil iqtisodiyotning ma'lum bir yo'nalishini ishga tushirish natijasi sifatida ham ko'riladi.

Resurslarni tejaydigan texnologiyalar va chiqindilarni boshqarish/qayta ishlashga sarmoya kiritish nafaqat yangi daromad manbalari va ish o'rinlarini yaratish, balki resurslar samaradorligi va chiqindilarni boshqarishni yaxshilashi kutilmoqda.

Barqaror iste'mol va ishlab chiqarish (Sustainable Consumption and Production – SCP) “barqaror” yoki “barqarorlik” so'zlari bo'lgan har qanday narsa singari, SCP, odatda, barqaror rivojlanishning kengroq konsepsiyasiga muvofiq belgilanadi, bunda asosiy ehtiyojlarni qondirish va hayot sifatini yaxshilashda avlodlararo tenglikka e'tibor qaratiladi, shu bilan birga foydalanishni minimallashtiradi.

Ishlab chiqarish va iste'mol jarayonlarida resurslarni qisqartirish, qayta ishlatish va qayta ishlash aylanma iqtisodiyotda bo'lgani kabi SCP uchun ham markaziy o'rin tutadi.

SCPga erishish uchun iste'molchilarning qadriyatlarini, shuningdek, mahsulotning hayot davrlariga ta'sir qiluvchi siyosat, investitsiyalar va boshqaruv amaliyotlarini o'zgartirish kerak. Kam uglerodli iqtisodga yoki aylanma iqtisodiyotga erishish ham xuddi shunday talab qiladi (*hayot sikli* yoki “*circular*”). doiraviy» tushunchasiga kiritilgan).

Masalan, SCP, past uglerodli iqtisodiyot yoki aylanma iqtisodga erishish uchun materiallar, energiya va ifloslanish intensivligini, shu jumladan, mahsulot birligiga uglerod emissiyasini kamaytirish va barqaror ishlab chiqarilgan mahsulotlar birligi xarajatlarini kamaytirishni nazarda tutuvchi “qayta tiklanish effekti” ni hal qilishni talab qiladi. Iste'molchilarni ko'proq mahsulot talab qilish va sotib olishga olib kelishi mumkin, bu esa atrof-muhitga mutlaq ma'noda kuchayib borayotgan bosimni keltirib chiqarishi mumkin.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa sifatida aytish mumkinki, birinchidan, “yashil” iqtisodiyot konsepsiyasi “jigarrang” iqtisodiyotni “yashillashtirish”ning tartibga soluvchi nuqtayi nazaridan iqtisodiy rivojlanish va yashil sarmoya, ishlab chiqarish, savdo va iste'mol bilan ish o'rinlarini yaratishga ko'proq e'tibor qaratuvchiga aylandi. Riordan beri jigarrang iqtisodlarni yashillashtirishga katta e'tibor qaratildi.

Bu atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha xabardorlikni oshirishga va atrof-muhitga zarar yetkazuvchi va ekologik toza mahsulotlar va xizmatlarga bozor talabining oshishiga yordam berdi. Ushbu talab istiqbollari “yashil” iqtisodiyot nafaqat uglerod chiqindilarini kamaytirish kabi jigarrang muammolarni, balki daromad va ish joylarini yaratish masalalarini ham hal qilishi mumkinligi haqidagi o'z vaqtida murojaatni ta'kidlaydi.

Ikkinchidan, “yashil” iqtisodiyotning talqinlari ma'lum darajada turlicha bo'lsa-da, global miqyosda hukumatlar, biznes va xalqaro tashkilotlar tomonidan qo'llaniladigan tushunchalar o'rtasida umumiy asoslar mavjud. Asosan, “yashil” iqtisodiyot “odatdagidek biznes” iqtisodiy paradigmasidan innovatsiyalar, investitsiyalar (masalan, yashil texnologiyalar), barqaror iste'mol xulq-atvori va axborot almashish uchun tartibga solish choralari va kuchli moliyaviy rag'batlarga ega bo'lgan iqtisodiyot paradigmasidan voz kechishni nazarda tutadi.

“Yashil” o'sish va “yashil” iqtisodiyot bo'yicha ommaviy munozaralarda ishtirok etgan xalqaro tashkilotlar o'zlarining ta'riflarini yaratdilar. Shunday qilib, ichki taqdimot (2-jadval) “yashil” iqtisodiyotning asosiy xarakteristikasi va ta'riflarini ko'rib chiqish bilan boshlanadi:

- “Global yashil yangi kelishuv”;
- OECD;
- Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit dasturi;
- Jahon banki;
- Global yashil rivojlanish instituti;
- Yevropa atrof-muhit agentligi. [5],

2-jadval

“Yashil” iqtisodiyot va “yashil” o'sishning tanlangan ta'riflari [5]

Taqdim etuvchi tashkilot (dastur)	Xususiyatlari va ta'riflari
Global Green New Deal 2009	Iqtisodiy inqiroz iqtisodiyotni yashil sektorlar, yashil infratuzilma va yashil ish o'rinlarini rivojlantirish yo'lida rag'batlantirishdan iborat bo'lgan global yashil yangi kelishuvni joriy qilish imkoniyatini beradi. Yashillashtirish infratuzilmasi – bu issiqxona gazlari

	emissiyasini va resurslarni iste'mol qilishni kamaytiradigan, kamroq chiqindilarni ishlab chiqaradigan va ayni paytda ijtimoiy tengsizliklarni kamaytiradigan, tabiiy, insoniy va iqtisodiy kapitalning qaytarilishini ta'minlaydigan biznes faoliyatini o'zgartirish jarayoni.
OECD 2010	“Yashil o'sish” iqtisodiy o'sishga intilish demakdir va rivojlanish, bir vaqtning o'zida atrof-muhit degradatsiyasi, biologik xilma-xillikning yo'qolishi va barqaror bo'lmagan holatlarning oldini olish tabiiy resurslardan foydalanish. “Yashil o'sish” ajratish degan ma'noni anglatadi. Atrof-muhitga investitsiyalar iqtisodiy o'sishning harakatlantiruvchi kuchi hisoblanadi.
World Bank 2012	Yashil o'sish - bu toza resurslardan foydalanish, ya'ni ifloslanish va atrof-muhit degradatsiyasini kamaytirish, tabiiy xavf-xatarlarga chidamli va boshqa ofatlarning oldini olish uchun atrof-muhitni boshqarishdan foydalanish nuqtayi nazaridan samarali o'sish.
Global Green Growth Institute 2012	Yashil o'sish – bu iqtisodiy o'sishni ta'minlaydigan va ayni paytda iqlim va ekologik barqarorlikni ta'minlaydigan yangi inqilobiy rivojlanish paradigmasi. U qashshoqlikni kamaytirish, ish o'rinlarini yaratish, ijtimoiy integratsiya va ekotizimlarning barqarorligini ta'minlash, iqlim o'zgarishlarini yumshatish, biologik xilma-xillikni qo'llab-quvvatlash, toza energiya va suvdan foydalanishni ta'minlashga qaratilgan.
UNEP 2011	Yashil iqtisodiyot – bu odamlar farovonligi va ijtimoiy tenglikka ijobiy ta'sir ko'rsatadigan, shu bilan birga ekologik xavf va tabiiy resurslar iste'molini kamaytiradi.
European Environmental Agency 2012	Yashil iqtisodiyot – bu ekologik, iqtisodiy va ijtimoiy siyosat va innovatsiyalar jamiyatlarni resurslardan samarali foydalanishda qo'llab-quvvatlaydi, shu bilan birga inson farovonligini oshiradi, ijtimoiy integratsiyani kuchaytiradi va Yerda hayotni ta'minlaydigan tabiiy tizimlarni himoya qiladi.

Uchinchidan, “Yashil” iqtisodiyot sohasidagi tadqiqotlarning tanqidiy tahlili shuni ko'rsatadiki,

“yashil” iqtisodiyot konsepsiyasini amalga oshirish muayyan muammolarni hal qilish zarurati bilan birga keladi. “Yashil” iqtisodiyot konsepsiyasini amalga oshirishning ustuvor maqsadi atrof-muhitni muhofaza qilish va jahon iqtisodiy tizimining barqarorligini ta'minlash uchun shart-sharoitlarni yaratishdan iborat. Zamonaviy dunyo uchun bu kelajakda uning mavjudligi uchun zarur shartdir.

To'rtinchidan, Markaziy Osiyoda mintaqaviy o'zaro hamkorlikning faollashuvi va munosabatlarning mustahkamlanishi, shuningdek, atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bog'liq muammolarning transchegaraviy xususiyatini hisobga olgan holda, Global ekologik fond qo'shma mintaqaviy dastur va tashabbuslarni, shu jumladan, mintaqaviy loyihalarni amalga oshirish uchun mablag' ajratishga tayyorligini bildirdi [6],

2015-yilda Parijda bo'lib o'tgan BMTning xalqaro konferensiyasida iqlim o'zgarishi muammolariga katta e'tibor qaratildi. Kun tartibida 2030-yilga qadar barqaror rivojlanish sohasida 13-maqсад aynan “iqlim o'zgarishi va uning oqibatlariga qarshi kurashish bo'yicha tezkor choralar ko'rilishi”ga bog'liq.

Bu choralar: mamlakatlar qarshi turishini va ularning iqlim qaltisliklari va tabiiy ofatlarga moslashish qobiliyatini oshirish; Iqlim o'zgarishi to'g'risida BMT Doiraviy konvensiyasi (2020-yilga qadar yiliga 100 mlrd AQSh dollarini safarbar qilishni ko'zda tutuvchi) bajarilishini ta'minlash; Yashil iqlim fondini tezkor kapitallashuvi asosida uni amalga oshirish va to'laonli faoliyat yuritishi sohasida shaffoflikni ta'minlashni o'z ichiga oladi [7],

To'rtinchidan, iqtisodiyotida “yashil” sektor ulushini ko'paytirish uchun quyidagi chora-tadbirlarni ko'rsatish mumkin:

- tezashtirilgan amortizatsiya, mulk solig'i yoki daromad solig'ini kamaytirish kabi soliq imtiyozlarini qo'llashi, ayniqsa, kichik korxonalarni ekologizatsiyalashni amalga oshirish uchun davlat moliya muassasalari tomonidan imtiyozli kreditlar ajratishi va yashil texnologiyalarga investitsiyalar kiritishi;
- banklar va sug'urta kompaniyalari ekologik samaradorligi yuqori bo'lgan kompaniyalar uchun imtiyozli qulay shartnoma shartlarini taqdim etishi;
- “yashil” biznes amaliyotida korxonalarga axborotlarni tarqatish va dastlabki ishtirokini ta'minlash uchun bevosita subsidiyalari ajratish va bepul texnik yordam ko'rsatish.

Beshinchidan, “yashil” iqtisodiyotni muvaffaqiyatli rivojlantirish uchun mamlakatlar xavflarni hisobga olishlari va ularni bartaraf etish uchun tegishli strategiyalarni ishlab chiqishlari kerak. Ushbu xavflarni tushunish va hal qilish kutilmagan muammolardan qochishga yordam beradi va yashil siyosat va chora-tadbirlarning yanada samarali amalga oshirilishini ta’minlaydi.

Davlat, biznes va jamiyat o’rtasida innovatsiyalar, investitsiyalar va sheriklikni rag’batlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish ham “yashil” iqtisodiyotni muvaffaqiyatli amalga oshirishning asosiy omili bo’lib, samarali yashil loyihalar va strategiyalarni ishlab chiqish va amalga oshirish uchun kuch va resurslarni birlashtirish imkonini beradi [8].

Oltinchidan, Iqlim o’zgarishi bo’yicha xavf guruhlariga quyidagilarni kiritish mumkin [9]:

- global isishning turli ko’rinishlariga moslashishning past chegarasiga ega bo’lgan noyob tabiiy tizimlarning degradatsiyasi xavfi (abadiy muzliklar, Arktika dengiz muzlari, marjon riflari);

- ekstremal ob-havo hodisalari, shu jumladan, issiqlik to’lqinlari, haddan tashqari yog’ingarchilik, qirg’oq bo’yidagi suv toshqini chastotasining ortishi xavfi;

- Arktikadagi mahalliy aholining turmush tarziga, qirg’oq zonasidagi aholiga va ular foydalanadigan resurslarga salbiy ta’sir ko’rsatish xavfi;

- tabiiy tizimlarga (ekotizim tovarlari va xizmatlaridagi yo’qotishlar, o’simliklar, plankton va baliqlarning fenologiyasi va tarqalish geografiyasining o’zgarishi) va global iqtisodiyotga (4°C isishi bilan yo’qotishlar) global kumulatif ta’sir xavfi. har yili jahon yalpi ichki mahsulotining 5%).

Yettinchidan, Iqlim o’zgarishi bo’yicha hukumatlararo ekspertlar guruhi (IPCC) Oltinchi baholash hisoboti 2023-yilda nashr etilgan va Parij kelishuvining bajarilishini birinchi ko’rib chiqish uchun ilmiy asos bo’lib xizmat qiladi. O’rtacha global haroratning oshishi juda aniq: 2001-2010 yillar avvalgisidan $0,21^{\circ}\text{C}$ issiqroq edi. Butunjahon meteorologiya tashkiloti ma’lumotlariga ko’ra, 2023-yil termometrik o’lchovlar boshlanganidan beri sayyoradagi o’rtacha ikkinchi eng issiq yil bo’lishi mumkin. Joriy emissiya stavkalari bo’yicha, 2030- va 2050- yillar oralig’ida erishilgan o’rtacha global haroratning $1,5^{\circ}\text{C}$ o’sishi bilan

qolgan uglerod byudjeti shu o’n yil ichida tugaydi, deb taxmin qilinadi [10].

ADABIYOTLAR

1. ESG-принципы и зелёная экономика: проблемы и перспективы развития. <https://vael.ru/ru/article/view?id=3356>
2. «Глобальный зелёный новый курс». Экологически-ориентированные инвестиции как историческая возможность обеспечения процветания и занятости в XXI веке. <http://www.unepcom.ru/unep/gei.html>
3. “Green”, <http://en.wiki/Green>
4. Sheng Fulai. A Green Economy: Conceptual Issues. See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/265044723>
5. Riszavska B, Zielona Grispomarka // Yevropa III Yevropa EkonetTnego, biz Whotlawiu, Wrotlaw 2013 .
6. Глобальный экологический фонд поддерживает Узбекистан в борьбе с песчаными и пыльными бурями // <https://yuz.uz/ru/news/globalny-ekologicheskii-fond-podderjit-uzbekistan-v-borbe-s-peschanmi-i-plnmi-buryami>
7. <http://www.un.org/sustainabledevelopment/ru/summit/>
8. Кузнецов М.Е. Возможности и риски развития зелёной экономики // Мир новой экономики. 2023;17(3):6-17. DOI: 10.26794/2220-6469-2023-17-3-6-17
9. «О международном опыте разработки и внедрения принципов, мер и механизмов «зелёной» экономики // <https://eec.eaunion.org/upload/medialibrary/b34/Doklad-zelenaya-ekonomika-06.2022.pdf>
10. Межправительственная группа экспертов по изменению климата. <https://www.diplomatie.gouv.fr/ru/politique-etrangere/klimat-i-okruzhayuschaya-sreda/actualites-liees-audereglement-climatique/2023/article/mezhpravitelstvennaya-gruppa-ekspertov-po-izmeneniyu-klimata-mg-eik-6-voprosov>